

NE VŽDY RACIONÁLNÍ, SPÍŠE RACIONALIZUJÍCÍ

Zdeněk Vojtíšek

Slavnému americkému spisovateli vědeckofantastických románů Robertu A. Heinleinovi (1907-1988) se připisuje autorství myšlenky, že „člověk není racionální zvíře, ale zvíře racionalizující“. Případy lidského chování, které snad tuto myšlenku potvrzují, jsou tradičně předmětem zájmu psychologů i veřejnosti.

Jedním z takových atraktivních případů je chování lidí, kteří očekávali vyplnění nějaké předpovědi, obětovali jí vztahy, kariéru apod. a investovali čas i prostředky, aby ji mohli zveřejňovat, někdy s ní doslova spojili celou svou identitu, a nebyli pak schopni přiznat omyl, když tato předpověď zklamala. Zatímco obvyklá úvaha předpokládá, že *racionální* by bylo takovou předpověď opustit, přestat důvěřovat tomu, kdo ji učinil, opustit organizaci, která ji prosazovala, zachránit zbytky financí apod., zkrátka přestat předpovědi věřit, zkušenost ukazuje, že nezanedbatelná část lidí se v takové situaci chová přesně opačně. Zklamání *racionalizují*, upnou se k další předpovědi, provádějí další investice, své jméno spojí s předpovědi ještě úžeji apod.

Teoretické vysvětlení zkušenosti s tímto lidským chováním se pokusil poskytnout již v 50. letech minulého století americký psycholog Leon Festinger. Výzkum je od té doby mnohem dál (a zájemce je možné odkázat k vynikající čítance zásadních studií, které vyznačují jeho směr¹), ale Festingerova teorie kognitivní disonance stále znamená základ. Začíná u ní i téma tohoto čísla Dingiru v pojednání **Prokopa Remeše**, lékaře s dlouhodobým zájmem o religionistiku; kromě objasnění této teorie autor připojuje i čtyři typy racionalizací, které jsou patrně nejčastějšími odpověďmi lidské psychiky na rozpor (disonanci) mezi vědomím vlastních obětí apod. a shledáním, že předpověď selhala. Vlastní typologii vysvětlení zklamaných předpovědí představuje v dalším článku **David V. Barrett**, britský sociolog náboženství, který se ovšem drží mimo akademické prostředí a věnuje se psaní článků a knih; některá jeho díla jsou tak výborná, že se dočkala i překladů do jiných jazyků (včetně češtiny).

Po těchto dvou článcích, které vymezují problematiku, máme možnost nahlédnout do tří společenství, která se s nesplněnými předpověďmi vyrovnávala, anebo dosud vyrovnává. Článek **Vojtěcha Tutra** nás uvádí do prostředí mariánských zjevení bohatých na předpovědi konkrétních dat druhého Kristova příchodu. **David Biernot** zase ukazuje, jaké důsledky na společenství lubavičských chasidů měla smrt jejich *cadika*, pokládaného za mesiáše. Došlo k ní právě před dvaceti lety. Ve společenství chasidů vedlo zklamání k polarizaci názorů, a dokonce nepřímo podnítilo (naštěstí pouze sporadický) výskyt násilí. Naproti tomu v malé a uzavřené skupině kolem úspěšného spisovatele (a méně úspěšného duchovního vůdce) Carlose Castaneydy bylo násilí (v tomto případě sebedestruktivního) patrně více. Okolnosti vzniku této vážné situace objasňuje článek **Zuzany Marie Kostíkové**.

Takřka „v přímém přenosu“ měli čtenáři *Dingiru* dosud možnost sledovat očekávání transformace světa, spojované s rokem 2012. Proto se po třech letech vracíme k rozhovoru s **Jiřím Maria Maškem**, abychom zjistili, zda se svět skutečně transformoval, anebo zda se spíše transformovalo očekávání jeho konce. A patrně nejlivnější předpověď za posledních dvě stě let, která dala vznik společenství adventistů, svědků Jehovových a dalších, je ale spoň připomenuta citáty na zadní straně obálky. ■

Poznámka

1 STONE, Jon R. (2000), *Expecting Armageddon. Essential Readings in Failed Prophecy*. New York, London: Routledge.

Doc. PhDr. **Zdeněk Vojtíšek**, Th. D., (*1963) je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a šéfredaktorem časopisu Dingir.

OBSAH

Moskevský patriarcha má problém (<i>Karel Spal</i>)	38
Askeze jako cesta ke štěstí (<i>Dunkin Jalki</i>)	41

Zahraníčí

Cui bono? (<i>Lucia Grešková</i>)	44
---	----

Z domova

Podle rady andělů (<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	45
--	----

Téma

Když selžou proroctví... (<i>Prokop Remeš</i>)	47
Jak zvládnout zklamání (<i>David V. Barrett</i>)	50
Panna Maria odhaluje budoucnost (<i>Vojtěch Tutr</i>).....	53
Když mesiáš zemřel (<i>David Biernot</i>)	56
Muž, který toužil vzplanout (<i>Zuzana Marie Kostíková</i>)	60

Info-servis

.....	62
-------	----

Rozhovor s Jiřím Maria Maškem

Brána se otevřela, apokalypsa probíhá (<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	64
---	----

Události

Česká diecéze slovenských starokatolíků (<i>Ivan O. Štampach</i>)	66
Společný hlas k policejnímu zásahu v pražské mešitě (<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	66
První konference o hermetismu (<i>Pavel Horák</i>)	67
Česká pohanská společnost adoptovala Ovčí studánku (<i>Ruth J. Weiniger</i>)	67

Recenze

Jak zúčastněná může být společenská věda?	68
(<i>Ruth J. Weiniger</i>)	
První vlaštovka džinismu (<i>Josef Bartošek</i>)	69
Upír ako podivín (<i>Pavol Bargár</i>)	70